

Arbetarklassens frigörelse

Socialismens teoretiker har som ett av sina främsta syften sett frigörandet av arbetarklassen. I detta uttryck har skilda tankar inlagts. Arbetarna skulle få det ekonomiskt bättre, en större del av den samlade inkomsten. Arbetarna skulle också bli politiskt och socialt friare; i regel har målet varit en produktion genom arbetargrupper i lösa och fria sammanslutningar — staten borde helt avskaffas eller dess ledning begränsas till ett minimum.

I fråga om den rent ekonomiska synpunkten tyder all erfarenhet och all analys på att de socialistiska teoretikerna hade fel. De hade fel därför att de såg fördelningen, icke produktionen som det väsentliga och därför att enligt deras mening socialisering kunde och borde medföra total jämlikhet. I själva verket har en väldig höjning av arbetarnas välbefinnande ägt rum genom den oerhörda ökning av produktionen som det fria näringslivet och industrin har gjort sedan början vara stora: gentemot denna förbättring är den standardstegring som tillfälligt kunde vinnas genom total utjämning en ren obetydlighet. Härtill kommer att socialisering numera knappast av någon tänks som ett medel att genomföra fullständig jämlikhet. I det kommunistiska Ryssland tycktes förutsättningarna härför från början vara stora: Lenin och hans män var inriktade på lika löner för alla, och de hade i diktaturen ett medel att förverkliga sina planer. Jämlikhetstanken visade sig emellertid efter några år utopisk. I det socialiserade Ryssland är inkomstskillnaderna mellan olika grupper nu långt större än i länder med fritt näringsliv, och man understryker därjämte på andra sätt, t. ex. i ransoneringssystemet, olikheten mellan chefsklassen och de kroppsarbetande.

Beträffande de politiska och sociala friheterna har verkligheten lika fullständigt svikit teorierna. Dels har socialisering förenats med despoti och den medborgerliga friheten sålunda undertryckts över hela linjen, dels har sådana friheter som rätten att välja yrke och rätten att strejka undanröjts. Med planhushållningen följer självfallet att staten-byråkratin måste kunna dirigera arbetskraften dit den finner lämpligast. Arbetarna får därför inte byta yrke eller ens flytta från ett företag till ett annat utan tillstånd, och arbetarna sänds från den ena verksamhetsgrenen till den andra lika egenmäktigt som då en fältherre beordrar truppflyttningar på ett slagfält. Arbetarna lever helt enkelt under militär disciplin, de kallas soldater i produktionens armé, och deras värnplikt varar från barndomen till ålderdomen. En lika självfallen följd av systemet är att strejkrätten undertryckts och att höga straff stadgats för varje uppmaning eller försök till strejk. Hur skulle det vara tänkbart att tillåta arbetsinställ-

elser då staten skall förverkliga ett givet produktionsprogram och då arbetarna inte ens fritt får förflytta sig?

Arbetslösheten har dock avskaffats i dessa länder, säger man. Det är riktigt. Då man skickar miljoner till tvångs- och slavarbete är det inte svårt att få bort arbetslösheten. Nazismen skröt över samma sak; lång värnplikt, koncentrationsläger och statsarbeten med minimilön tog snabbt bort arbetslösheten i Tyskland. I fria stater har i stället statsarbeten med anständiga löner eller bidrag utan arbetsplikt fått fylla samma uppgift.

Nils Herlitz 60 år.

Professor Nils Herlitz som den 7 augusti fyller 60 år har som vetenskapsman gjort en ovanlig karriär. I början av 20-talet hörde han till de främsta aspiranterna till en professur i historia, men blev därefter jurist och statsvetenskapsman och är sedan 1927 professor vid Stockholms högskola inom detta ämnesområde, enligt nu gällande uppdelning av disciplinerna i stats- och förvaltningsrätt.

Hans många böcker, om lagstiftning i Sverige, om finansmakten, om förvaltningsrätten, nu senast översikten av den svenska statsrätten, är präglade av grundlighet, klarhet och ett

försiktigt och klokt omdöme; ingen annan svensk vetenskapsman har presterat så många bra saker inom den svenska förvaltningsrätten. Ett antal mera populära skrifter om demokrati och medborgerlig frihet innehåller reflekterade ställ-

ningstaganden till några av vår tids viktigaste problem. Herlitz är såvitt bekant den förste svenske vetenskapsman som principiellt förordat övergång till permanent samregering efter schweiziskt mönster.

Herlitz är också politiker, sedan 1938 högerrepresentant i första kammaren. Han har främst framträtt som grundlagsvaktare, och hans redogörelser och analyser på detta område är en utmärkt kommentar till de uppluckringstendenser som under trycket av krig och krigstid framträtt i svenskt författningssliv. Hans egendomliga förslag i tryckfrihetsfrågan för några veckor sedan får inte fattas som ett uttryck för bristande omsorg om friheten; snarare framsträng det ur en något dogmatisk känsla för statsauktoriteten, ett av de drag som gör Herlitz till en typiskt konservativ politiker.

Ätminstone för den som känner Herlitz väl utan att stå honom nära framstår plikt-känslan som det dominerande i hans karaktär. Han är en vetenskapens och politikens ämbetsman, noggrann, saklig, rätträdig och till hela sitt väsen redbar. Han kan också kallas en stridsman, om man härvid tänker på självupppoffring och självdisciplin mera än på entusiasm och våldsamt. Det korrekta, avvägda och något tillknäppta i hans personliga uppträdande är inte bara natur utan också program. Stundom framskyntar en mindre officiell Herlitz, en man med humor, ironi och icke utan älskvärd elakhet. Icke minst därför förenas den skning som han av alla måste vinna, hos många med en stark känsla av sympati.

H. T.—n

7/8

I alla länder med långt drivna system av statsingripanden och planeringar framträder liknande tendenser till begränsning av arbetarklassens och över huvud alla arbetandes frihet. I februari 1946 förklarade den engelske ministern Stafford Cripps att "vårt mål är att genomföra planhushållning utan att stifta tvångslagar för arbetet". Men redan ett och ett halvt år senare genomdrevs en lag som möjliggör kontroll över arbetarnas sysselsättning. Norska stortinget antog i oktober 1947 en lag om lönestopp, som av socialminister Oftedal motiverades med följande märkliga ord: "Det er vel ikke mulig å tenke seg at vi kan gjennomføre planøkonomi, socialisme, uten å trekke også lønningene inn under kontroll." I Sverige har man icke gått så långt, men alla bestämmelser om byggnadstillstånd, importförbud osv. innebär i realiteten att regeringen på vissa punkter dirigerar arbetskraften. En fortsättning på planhushållningens väg leder med nödvändighet till att rätten att välja yrke och att strejka avskaffas. Genom slagord om industriell värnplikt och kamp i produktionens tjänst kommer man att söka fördölja det faktum att staten blivit totalt herre över arbetet. Den konkurrens som gör det omöjligt för enskilda företag att hindra förflyttningar, lönerörelser och arbetsinställelser bortfaller, och planeringssystemet tvingar staten att behandla sina undersåtar som redskap för programmets förverkligande.

Det har blivit klart att socialisering icke leder till vad man kallat arbetarklassens frigörelse. Det har också blivit klart att denna frigörelse kan vinnas, och länge varit på väg att vinnas, genom andra metoder. Genom ett näringsliv som ständigt ökar produktionen och därmed välståndet och som ständigt minskar antalet okvalificerade arbetare. Genom likhet i utbildningsmöjligheter och därmed vidgad reell rätt att välja yrke. Genom en socialpolitik som ger trygghet åt alla. Socialiseringslinjen representerar därför inte framsteget utan reaktionen, och den sanningen måste småningom bli klar för de grupper som av tradition och slentrian fastnat i en verklighetsfrämmande och mot deras intressen stridande föreställningsvärld.

LO till undsättning

Landsorganisationens upprop till regeringens förmån är ett egendomligt aktstycke. Att LO uppmanar arbetarna att stödja det socialdemokratiska partiet är inte något nytt. Men i sådana former har det icke förut skett. Ängslan för ett nederlag vid valen framträder så tydligt i uppropet att detta närmast får karaktären av ett nödrop. Argumentnoden då det gäller att värna regeringen markeras av att som ett huvudskäl för ställningstagandet anfördes det uppseende som ett nederlag för socialismen i Sverige skulle väcka utomlands. Rimligen bör inte ett sådant motiv bli avgörande för någon svensk samhällsgrupp.

Det finns emellertid konstigare saker i uppropet. Endast den icke socialistiska oppositionen angräps. Inte med ett ord berörs vare sig den kommunistiska kritiken av regeringen eller kommunismens arbete för att undergräva den svenska

demokratin. Formuleringarna i uppropet är sådana att de måste uppmuntra föreställningen om att socialdemokrati och kommunism — "arbetarvärlden", "arbetarna" — hör samman och att kommunisterna utgör en del av regeringens politiska grundval, LO, vars demokratiska pålitlighet allmänt och med rätta prisats, synes i fruktan inför valet slå in på en linje som organisationen tidigare, liksom den socialdemokratiska partiledningen, avvisat: den femte kolonnen betraktas som en medhjälpare, icke som en motståndare.

Lika verklighetsfrämmande och stötande är ett annat resonemang: "Vi kan icke tillåta", heter det i uppropet, "att en minoritet regerar över majoriteten. Sveriges arbetare och deras familjemedlemmar är majoriteten av Sveriges folk." Så krasst har sällan klasstanken och anspråket på maktmonopol förkunnats. Bortsett från att "arbetarklassen" är ett ytterligt vagt begrepp är det obestriddigt att många industri- och lantarbetare röstat med andra än socialistiska partier och att

å andra sidan socialismen fått stöd från folkgrupper som inte brukar betecknas som arbetare. Det bestrids väl heller inte av många att en röstning efter rena yrkeslinjer — utan hänsyn till några synpunkter annat än de snävt och kortsiktigt klassbetonade — vore en olycka för demokratin. Och vad menar LO med tanken att arbetarna har rätt att härska och icke skall tillåta en förändring av det politiska läget? Vågar man verkligen antyda att socialismen — på grund av arbetarnas antal — har rätt till makten även om majoriteten förloras? Det är att hoppas att oron icke leder till sådana förvillelser.

Denna klasskampsparoll måste avvisas. De svenska arbetarna är alltför självständiga för att rösta på kommando. Inom alla demokratiska partier måste det finnas plats för alla folkgrupper. De icke socialistiska partierna bör besvara utmaningen, icke med någon klasskampsparoll med motsatt syfte, utan genom att vädja till alla medborgare att rösta fritt och självständigt, efter bästa förstånd och samvete.